

Den dobbelte takshæk på Miserden. Foto Steen Bisgaard

LANDSKAB 1 2018

Ansv. redaktør

Annemarie Lund, landskabsarkitekt MDL
Akademisk Arkitektforening,
Åbenrå 34
1124 København K
Telefon +45 26 21 06 33
landskab@landskabsarkitekter.dk

Redaktionsudvalg

Jacob Fischer (fmd.), Steen Bisgaard, Philip Dahlerup Christensen, Ulrik Kuggas,
Liv Oustrup, Lulu Salto Stephensen, Anne Dahl Refshauge (suppleant).
Nordisk repræsentation: Malin Blomqvist, Finland; Ulla R. Pedersen, Island;
Ingebjørg Finnebråten og Anne Tibballs, Norge; Sabina Richter, Sverige

Korrektur

Tilde Tvedt

Oversættelse

Pete Avondoglio

Annoncer

DG Media as, Havneholmen 33, DK-1561 København V
Casper Sindet Jacobsen. Telefon: +45 33 70 76 38, +45 29 25 04 07
casper.j@dgmedia.dk
Lars Schau Nielsen. Telefon +45 33 70 76 65, +45 26 27 54 75
lars.n@dgmedia.dk
www.dgmedia.dk

Abonnementspriser 2018

I Danmark 1.052,50 kr. inkl. moms og forsendelse.
Norden, Grønland og Europa 1.117,50 kr. inkl. moms og forsendelse.
Norge er undtaget moms, denne fratrækkes.
Øvrige udland 1.050,00 kr. inkl. forsendelse.
Løssalg 141,25 kr. inkl. moms, ekskl. porto
Landskab udkommer 8 gange om året

Abonnement

Receptionen, Akademisk Arkitektforening
Telefon: +45 30 85 90 00
reception@arkitektforeningen.dk

Udgiver

LANDSKAB udgives af Danske Landskabsarkitekter, DL,
Peter Bangs Vej 30, 2000 Frederiksberg. Telefon +45 33 32 23 54
www.landskabsarkitekter.dk
i samarbejde med Akademisk Arkitektforening

Reproduktion og tryk

Stibo Graphic A/S, Saturnvej 65, 8700 Horsens
Medlem af Danske Specialmedier
ISSN 0023-8066

Forside

Frederik Magnus Piper, plan af Stourhead, 1779.
© Kungliga Akademien för de fria Konsterna, Stockholm

- 1 Haver i England**
Annemarie Lund
 - 2 Til skønhed og nytte**
Lulu Salto Stephensen
 - 8 Hvordan man oplever det historiske
– med udgangspunkt i Rousham, Bowood og Stourhead**
Ulrik Kuggas
 - 12 Rousham**
Ulrik Kuggas
 - 14 Stourhead**
Ulrik Kuggas
 - 16 Bowood**
Ulrik Kuggas
 - 18 Arts & Crafts-bevægelsen og haverne**
Steen Bisgaard
 - 20 Kelmscott Manor**
Steen Bisgaard
 - 22 Upper Dorval House**
Lulu Salto Stephensen
 - 24 Hidcote Manor**
Jacob Fischer
 - 26 Great Dixter Manor**
Philip Dahlerup
 - 28 Rodmarton Manor**
Malin Blomqvist
 - 30 Miserden Estate**
Marie-Louise Wanscher
 - 32 Snowhill Manor**
Philip Dahlerup
 - 34 Sissinghurst Castle**
Steen Bisgaard
 - 36 Pausens plæner**
Jacob Fischer
 - 40 Elementer i Arts & Crafts-haven**
Marie-Louise Wanscher
 - 42 Fast form och fri fantasi**
Malin Blomqvist
 - 44 Summary**
Pete Avondoglio
- Notestof A2, A6, A9, A11, A12**

HAVER I ENGLAND

Annemarie Lund

Som læserne formentlig vil erindre sig, har LANDSKAB sat sig for at belyse højdepunkter i havekunsten, bl.a. med det mål, at de mange, der er interesserede i eller har landskabsfaget som erhverv sætter sig for at se eller gense havekunstens store klassiske anlæg. Man bør kende sine klassikere. I 2015 belyste redaktionsudvalg og redaktør med eksemplet Vaux le Vicomte barokhaven (temanummer LANDSKAB 2-2016), i 2016 besøgte vi otte renæssancehaver omkring Firenze (temanummer LANDSKAB 2-2017), og i september 2017 gik turen England og her til den engelske landskabshave og Arts & Crafts-bevægelsens haver. Hvilket I så kan læse om her i LANDSKAB 1-2018.

Vores rute kan beskrives som en stor, flad halvcirkel omkring London, fra Rousham lidt nord for Oxford, vestpå til Hidcote Manor, Snowhill Manor, Upper Dorval House, Misarden Estate og Rodmarton Manor, alle Cotswolds og i Gloucestershire til Kelmscott Manor, mod sydvest til Bowood House og Stourhead i Wiltshire, så sydøstover til Great Dixter i East Sussex og Sissinghurst Castle i Kent.

De mere generelle artikler, hvad angår havekunstens udvikling og stilepoker, indleder nummeret. Derefter – i nogenlunde kronologisk rækkefølge – beskrives hver enkelt have i et til to opslag med kort tekst, fotografier og Jacob Fischers stærkt forenklede planer – nærmest som pictogrammer eller havekunstneriske emoji'er. Afsluttende er lagt artikler, der på tværs af tid og stil zoomer ind på særlige træk og elementer: pause, topiary og håndværk.

At ville række over både den engelske landskabshave og Arts & Crafts-haverne er på sin vis uoverskueligt og forvirrende. Men giver på den anden side anledning til at fundere over, om der er en sammenhæng mellem de to stilretninger. Og det er netop, hvad Lulu Salto Stephensen har sat sig for i sin artikel. Hun reflekterer over, om hvad der er fællesnævneren mellem den engelske landskabshave og Arts & Crafts-haven, og hun beskriver de idémæssige forudsætninger for de to stilretninger, set ift. det engelske landskab, samfund og folkesjæl.

I artiklen *Hvordan man oplever det historiske* holder Ulrik Kuggas turens tre landskabelige haver – haveanlæggene ved Rousham, Stourhead og Bowood – op mod hinanden. Han betragter deres landskabelige udgangspunkt, fordyber sig, går rundt i og genoplever haverne gennem de fine planer, der findes i bogen *Europas Store Haver – Atlas over historiske planer*. Planerne i denne bog er ikke altid de først tegnede, men originale i den forstand, at de er tegnet til en af havernes transformationer (som der naturligt nok har været flere af gennem århundrederne) og udvalgt, så de viser den pågældende haves havekunstneriske højdepunkt.

Steen Bisgaard folder ligesom Lulu Salto Stephensen Arts & Crafts-begrebet bredere ud ift. bevægelsens teoretikere og ideer. Han betegner de engelske Arts & Crafts-haver som et havekunstnerisk forsøg på at genformulere *The English Garden*, der så bliver murindhegnede haver, ofte ved landsteder, med mindre haverum, hvori oplevelsen af den lokale flora, lokale byggematerialer og lokal byggeskik indgår. Bisgaard fremhæver samarbejdet mellem arkitekten Edwin Lutyens og havekunstneren Gertrude Jekyll og nævner G.N. Brandt som en fremtrædende dansk landskabsarkitekt, der arbejdede videre i Arts & Crafts-bevægelsens ånd.

Jacob Fischer skriver: 'Pausen finder vi i havekunsten som i alle andre kunstarter. Kunsten ligger i at beherske den. Takt, rytme og klang anvendes i enhver kunststarts orkestrering, og pausen er med til at henlede opmærksomheden på det væsentlige, give tid til at trække vejret og tage tilløb eller bremse op'. Med eksempler fra haverne ved Sissinghurst, Upper Dorval og Hidcote Manor beskriver Jacob Fischer, hvordan det i de ofte ret sammensatte og detaljefyldte Arts & Crafts-haver er plænerne, der udgør denne stilretnings pauser.

Malin Blomqvist viser en række af de eventyrlige, klippede planteformer, som England er så betagende rig på. Både i haver og på kirkegårde – toppe, pyramider, cylindre, kuber, tepotter, påfugle, duer, høns eller sagndyr som dragen Fáfñir.

Med en række billedeksempler fra de besøgte Arts & Crafts-haver illustrerer Marie-Louise Wanscher, hvad inspirationen fra lokale byggetraditioner, lokale materialer og godt håndværk har betydet for haverne. Arts & Crafts-arkitekter og -havearkitekter ville stå for udformningen af det hele, hvad enten det var låsen på havelågen, trappetrin eller belægningsmønstrene. Det gælder små lette jernpavilloner og pergolaer, der i denne periode igen blev populære, ofte udført i kraftigt tømmer og med murede stensøjler. Det gælder brugen af sand- og kalksten i trapper, mure og belægnings. Og det gælder bænke i træ eller sten, placeret som 'point of interest' i haven, og også havernes omhyggeligt udførte låger, der ligesom bænke også er udsmykning og 'focal point' for enden af en havegang. Herhjemme kan vi f.eks. i G.N. Brandts have tilsvarende se den gedigne låge og bænken for enden af det lange græsrum, i Hellerup strandpark se de lette jernpavilloner og ved Ordrupgård se Fabricius-Hansens tilsyneladende vilkårlige mønster i terrassens sandstenbelægning.

Englænderne har i forhold til Skandinavien været meget velhavende og har derfor en langt større tradition for haver og en langt rigere havetradition end os. De værdsætter den, og de plejer den, det ligger dybt i folkesjælen. Englænderne har såvel National Trust som overordentlig engagerede private ejere som værn mod den forarmelse og åndelige udtørring, der altid truer vore haver – slotshaver som herregårdshaver, landstedshaver som byparker.

Med dette nummer om klassiske haver er redaktionsudvalget dannelsesrejser over emnet havekunstens historie foreløbig slut. Nuet kalder. *AL*

SUMMARY

Gardens in England, p. 1 **Annemarie Lund**

As readers will no doubt remember, LANDSKAB decided to review the high points in landscape gardening for several reasons including the fact that many, who are interested in or have the landscape professions as an occupation, set out to see or revisit landscape design's great classic schemes. One ought to know one's classics. In 2015, the editorial committee and the editor reviewed the Vaux le Vicomte baroque garden (special issue LANDSKAB 2-2016), in 2016 we visited eight renaissance gardens in the Florence area (special issue LANDSKAB 2-2016), and in September 2017 we traveled to England and to the English landscape gardens and the Arts & Crafts movements gardens, which one can read about here in LANDSKAB 1-2018.

Our route can be described as a large, flat semicircle around London, from Rousham a bit north of Oxford, to Kelmscott Manor, west to Hidcote Manor, Snowhill Manor, Upper Dorval House, Miserden Estate and Rodmarton Manor, all in Gloucestershire, toward southwest to Bowood House and Stourhead in Wiltshire, and then southeast to Great Dixter in East Sussex and Sissinghurst Castle in Kent.

The more general articles in terms of landscape gardening's development and style epochs introduce this issue. Thereafter each individual garden – approximately in chronological order – is described with two pages and brief texts, photographs and Jacob Fischer's greatly simplified plans – almost as pictograms or landscape design emoji. In closing there are articles, which across time and style zoom in on special features and elements: pause, topiary and craftsmanship.

The desire to cover both the English landscape gardens and the Arts & Crafts gardens is in a sense immense and confusing. But on the other hand it offers the opportunity to reflect on the question if there is a connection between the two styles. And this is just what Lulu Salto Stephensen set out to investigate in her article. She reflects on what is the common denominator between the English landscape garden and the Arts & Crafts garden, and she describes the conceptual premise for the two styles, seen in accordance with the English landscape, society and national soul.

In the article on *How one experiences the historical aspects*, Ulrik Kuggas compares the trip's three landscape gardens – the gardens at Rousham, Stourhead and Bowood. He considers their scenic background, becomes deeply absorbed, walks through and re-experiences the gardens through the fine plans that can be found in the book *Great European Gardens – An atlas of historic plans*. The plans in this book are not always the original ones, but are original in the sense that they are drawn for one of the gardens' transformations (which quite naturally have occurred many times over the centuries) and chosen so they illustrate the garden's landscape artistic high points.

In a similar fashion as Lulu Salto Stephensen, Steen Bisgaard widens the Arts & Crafts concept according to the movement's theorists and ideas. He describes the English Arts & Crafts gardens as a landscape garden attempt to reformulate The English Garden, which thus become walled gardens, often at country houses with modest garden spaces, where the experience of the local flora, local building materials and local architectural styles dominate. Bisgaard emphasizes the collaboration between architect Edwin Lutyens and landscape architect Gertrude Jekyll and mentions G.N. Brandt as a prominent Danish landscape architect, who continued work in the spirit of the Arts & Crafts movement.

Jacob Fischer writes that 'we experience the pause in landscape gardening as in all other art forms. The art lies in mastering it. Measure, rhythm and clang are employed in the orchestration of all forms of art, and the pause aids in drawing attention to the essential, offer time to take a deep breath and approach or stop up.' With examples from the gardens at Sissinghurst, Upper Dorval and Hidcote Manor, Jacob Fischer describes how in the often quite complex and richly detailed Arts & Crafts gardens there are levels that constitute this style's pauses.

Malin Blomqvist shows a number of the extraordinary pruned plant forms that England is so impressively rich in. Both in gardens and cemeteries – tops, pyramids, cylinders, cubes, tea pots, peacocks, doves, hens or mythical creatures as the dragon Fáfnir.

With a number of images from the visited Arts & Crafts gardens, Marie-Louise Wan-

scher illustrates how the inspiration from the local architectural traditions, local materials and fine craftsmanship have influenced the gardens. Arts & Crafts architects and landscape architects wanted to design the entirety, even down to the latch on the garden gate, steps or paving patterns. This is also evident in the light iron pavilions and pergolas, which during this time again became popular, often built of sturdy timber with stone columns. This involved the use of sandstone and limestone for the stairs, walls and paving. It also included benches in wood or stone, placed as points of interest in the garden, and also the gardens' carefully crafted gates, which like the benches also provided decoration and focal points at the end of a garden path. Here in Denmark we can find, for example in G.N. Brandt's garden, a similar fine gate and bench at the end of the long grass space. In Hellerup strandpark one can see the light iron pavilions and at Ordrupgård see Fabricius-Hansen's apparent pattern in the terrace's sandstone paving.

Compared to Scandinavia, the English have been more affluent and thus had a far greater tradition for a much richer landscape gardening. They appreciate this and cultivate it, and it lies deep in their national soul. The English thus have their National Trust which the extraordinary engaged private citizens own as a safeguard against the impoverishment and spiritual desiccation that constantly threatens our gardens – palace gardens as well as estate gardens, country gardens and city parks.

With this issue on classic gardens, the editorial committee's grand tour over the subject landscape gardening's history is temporarily over. The present calls.

Pete Avondoglio

The Danish Arts Foundation, Committee for Architecture and The Association of Danish Landscape Architects are to be thanked for their financial support, which has made the study trip possible